

CANCELARIA PRINCIARĂ ȘI CARIERA DE PROCURATOR ÎN TRANSILVANIA LA SFÂRȘITUL SECOLULUI XVI

László Pakó*

Abstract: *The study is focusing on the question whether being a notary in the Higher or Lower Chancellery of the Principality had influenced, and if so, in which way, a possible later successful career of an advocate in the early modern Transylvania. Whereas, due to the scarceness of the formal researches, a comprehensive analyze of the topic concerning all the advocates of this category throughout the period of the Principality cannot be fulfilled yet, we will limit our research on the case of the town of Cluj (Kolozsvár/Klausenburg) in the last decades of the 16th century. As in our formal researches we had already identified most of the advocates that were present in the judicial activity of the town in the mentioned period, in the present study we will focus on the personal carriers of them, trying to reveal if there are, and which would be those elements, that distinguish a carrier of an advocate formed in the Chancellery against one that didn't, if this office offered them more and different perspectives towards a higher professional, political, material or social status.*

Keywords: Transylvania, chancery, 16th century

Introducere

În lucrarea de față vom urmări dacă activitatea de scrib și notar¹ din cadrul Cancelariei princiare (mari sau mici), cunoștințele juridice și experiențele practice însușite în această funcție au influențat, și dacă da, în ce măsură, dezvoltarea unei cariere de procurator în Transilvania premodernă. De asemenea, dacă pot fi identificate, acele elemente ce deosebesc o carieră de procurator format în mediul Cancelariei princiare față de celelalte, respectiv dacă această funcție a asigurat un plus în perspectivele de avansare atât în plan profesional, cât și politic, material sau social deținătorului ei.

Numărul imens de documente și marea dispersie a materialului arhivistic aferent nu ne permit, deocamdată, o cercetare integrală și aprofundată a tuturor scribilor Cancelariei princiare și nici a tuturor procuratorilor din perioada Principatului Transilvaniei. Ca atare, ne vom limita analiza la cariera individuală a câtorva procuratori care au activat (și) în Cluj (Kolozsvár/Klausenburg) în ultimele decenii ale secolului XVI. De fapt, analizând activitatea judecătorească a Clujului din perioada amintită, am identificat o serie de procuratori care îndeplineseră în prealabil funcții de scrib în

* Dr., Societatea Muzeului Ardelean, Cluj-Napoca; pako.laszlo@eme.ro

¹ Pentru evitarea eventualelor confuzii, în locul sintagmei de scris și noar al Cancelariei vom folosi numai cuvântul scrib, deoarece în izvoarele noastre cercetate ambele desemnează același funcționar.

Cancelaria princiară, și ai căror exemple ne-au oferit posibilitatea de a aprofunda mai mult problemele mai sus enumerate.

Pécsi Anna a cercetat pentru prima dată mai amănunțit activitatea Cancelariei princiare din secolul XVI, întocmind și o listă a scribilor cunoscuți. Din perspectiva tematicii noastre însă lucrarea conține prea puține informații, pentru că, pe de o parte, autoarea s-a concentrat doar pe activitatea instituției până la 1571, pe de altă parte, nu s-a ocupat aproape deloc cu carierele individuale ale funcționarilor instituției. Referitor la posibilitățile de avansare în ierarhia instituțională centrală a remarcat doar că unii scribi ai Cancelariei mari au ajuns chiar să ocupe poziții de protonotar sau de cancelar, iar unii dintre scribii Cancelariei mici au devenit protonotari². Peste câțiva ani Ember Győző, într-o lucrare privind istoria administrației maghiare din secolele XVI-XVII, a prezentat și mai succint Cancelaria princiară. A adus câteva contribuții noi la rezultatele lui Pécsi, dar din prisma temei noastre și el a punctat doar că scribii celor două Cancelarii, îndeosebi cei din Cancelaria mică, au fost funcționari cu cunoștințe temeinice de drept, pe care își puteau clădi o carieră ulterioară care uneori a culminat în funcția de cancelar³. Cercetările cele mai importante și mai aprofundate în domeniu se datorează lui Trócsányi Zsolt, care a realizat o prezentare monografică a instituțiilor centrale de conducere ale Principatului Transilvaniei⁴. În ciuda complexității lucrării și a numărului mare de izvoare primare consultate, lucrarea are lacunele ei, lucru subliniat chiar și de către autor. În privința temei noastre însuși Trócsányi subliniază că prezentarea activității și a personalului ambelor Cancelarii va trebui completată pe viitor cu cercetări noi și cât mai detaliate privind originea și carierele individuale ale fiecărui scrib în parte. O altă problemă ridicată tot de către autor, și legată strâns de tema de față, este lipsa cercetărilor care să arate aportul real al elementului burghez în componența instituției⁵. Tot el puncta că pentru extinderea cunoștințelor este necesară extinderea cercetărilor sistematice asupra funcționarilor diferitelor jurisdicții, ale orașelor sau ale

² Pécsi Anna, *Az erdélyi fejedelmi kancellária kialakulása és okleveles gyakorlata 1571-ig* [Formarea și activitatea de emitent de documente a Cancelariei princiare din Transilvania], Budapeșt, 1938, p. 50-51, 72.

³ Ember Győző, *Az újkori magyar közigazgatás története Mohácsról a török kiűzéséig* [Istoria administrației maghiare din epoca modernă de la Mohács până la expulzarea turcilor], Budapeșt, 1946, p. 409-415.

⁴ Trócsányi Zsolt, *Erdély központi kormányzata 1540-1690* [Guvernarea centrală a Transilvaniei 1540-1690], Budapeșt, Akadémiai Kiadó, 1980.

⁵ Pentru a vedea originea scribilor Cancelariei mari, în lipsa unor metode mai eficiente, Trócsányi recurge la analiza numelor de familie formate din nume de localități (69% din totalul numelor), și stabilește că 16% provenea din mediu orășenesc, procentaj mult peste procentajul mediu al elementelor burghize din societatea transilvăneană. Însuși Trócsányi admite însă că acest rezultat trebuie verificat și prin alte analize mai aprofundate. Și după cum vom vedea mai departe, două dintre exemplele noastre prezentate dovedesc într-adevăr că analiza originii scribilor bazată doar pe numele lor de familie nu este întotdeauna metoda cea mai potrivită.

oficialilor din slujba nobililor moșieri⁶. Din cauza lipsei unor astfel de demersuri în domeniu în ultimele decenii ale secolului XX, nici prezentările mai recente ale activității Cancelariei princiare nu au putut contribui cu rezultate deosebite în problemele mai sus enumerate față de cele ale lui Trócsányi din 1980⁷.

Prin prezentarea de față vom încerca să aducem câteva contribuții noi în această direcție a cercetărilor. Dacă cu ocazia cercetărilor noastre anterioare am identificat majoritatea procuratorilor prezenți în activitatea judecătorească a orașului de la sfârșitul secolului XVI, de data aceasta ne vom concentra pe prezentarea mai detaliată a acelor cariere individuale, care au avut și experiența funcției de scrib al Cancelariei princiare.

Cariere de intelectuali cu pregătire juridică

Emeric Horvát

Primele date privind persoana sa se referă tocmai la perioada petrecută ca scrib în Cancelaria mare a principelui. După Trócsányi a îndeplinit această funcție între 1577–1590⁸. Conform datelor noastre între 6 februarie 1581 și 10 august 1590 a fost delegat în repetate rânduri la Alba Iulia, Galda de Jos, Bărbant, Cluj, Nou Român (Oláhújfalú) sau Țara Bârsei fie pentru introducerea unor nobili în diferite posesiuni, fie pentru efectuarea unor ascultări de martori⁹. A făcut parte din acel grup restrâns (10,8%) al scribilor Cancelariei mari, care au îndeplinit funcția mai mult de 10 ani, în cazul lui aproape un deceniu și jumătate. Nu a împărțit însă soarta aceluia care, după o perioadă îndelungată, au avansat spre dregătorii mai importante din conducerea țării. Nu a devenit membru al Consiliului princiar, nici secretar al Cancelariei, păstrător al pecetii și al arhivei secrete, căutător de scrisori

⁶ Trócsányi Zs., *op. cit.*, p. 200, 203-204.

⁷ *Istoria Românilor*, coord. Virgil Cândeș, V, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 693-699, 706-709; *Istoria Transilvaniei, vol. II (de la 1541 până la 1711)*, coord. Ioan Aurel Pop, Thomas Năgler, Magyari András, Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2005, p. 160-161.

⁸ Trócsányi Zs., *op. cit.*, p. 191.

⁹ *Az erdélyi fejedelmek Királyi Könyvei* [Cărțile regești ale principilor Transilvaniei], VII/2, *Báthory Kristóf Királyi Könyve* [Cartea regească a lui Cristofor Báthory] (1580-1581), editori Tamás Fejér, Etelka Rácz, Anikó Szász, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2003, reg. 52, 64, 82, 97, 182; VII/3, *Báthory Zsigmond Királyi Könyvei* [Cărțile regești ale lui Sigismund Báthory] (1582-1602), editori idem, Kolozsvár, Erdély Múzeum-Egyesület, 2005, reg. 447, 486, 687, 1186; *Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei* [Protocoloalele capitolului de la Alba Iulia] 1222-1599, editori Bogdándi Zsolt, Gálfi Emőke, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2006, reg. 403, 460; Arhivele Naționale ale Ungariei [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára] (ANU), Arhiva Conventului de la Cluj-Mănăstur [A Kolozsmonostori Konvent Országos Levéltára] (ACCM), F 15 (Protocolla, libri regii et stylonaria), IX, f. 41r-42v; X, f. 10r-v. Cu această ocazie aș dori să le mulțumesc colegilor mei de la Institutul de Cercetare al Societății Muzeului Ardelean, Gálfi Emőke, Szász Anikó, Bogdándi Zsolt și Fejér Tamás, pentru datele arhivistice furnizate cu ocazia cercetărilor și pentru ajutorul în timpul redactării lucrării.

al capitlului de la Alba Iulia sau al conventului de la Cluj-Mănăstur, diplomat sau *provisor* la curtea principelui¹⁰. Se pare că el se număra printre cei pentru care funcția de scrib a constituit singura slujbă în instituțiile centrale ale țării, după care și-a dezvoltat o carieră de procurator.

Într-un raport din 25 mai 1585 al căutătorilor de scrisori ai conventului din Cluj-Mănăstur este amintit, împreună cu căutătorul de scrisori Ambrosiu Balásfi, cu titlul de nobil¹¹. Tot astfel este intitulat și într-un act din 1590, când pe 10 august nobilul Emeric Horvát de *Coloswar*, scribul Cancelariei mari și soția acestuia, Ecaterina, fata răposatului Ioan Cementes, adeverește că a primit de la mama sa și noul ei soț, Wolfgang Balogdi, meșterul azilului Sfântului Elisabeta din Cluj, partea de moștenire ce i-a revenit după moartea tatălui său (*dualitas paterna*) din casa de piatră aflată în centrul orașului și din alte pământuri și bunuri mobile¹². Nu știm exact când a dobândit titlul de nobil, însă nu e exclus să fi fost răsplătit în acest fel pentru activitatea sa din Cancelarie.

Însemnările de mai sus mai arată că în august 1590 era însurat deja cu Ecaterina Cementes, fiica lui Ioan Cementes, aurarul care din 1560 a fost membru al centumviratului clujean (consiliul celor 100 de bărbați), din 1574 al consiliului celor 12 jurați al orașului, respectiv preschimbător al aurului în monetăria din Cluj, apoi din Sibiu, fiind așadar un personaj marcant al vremii nu numai în rândul clujenilor¹³. Mai multe date ne sugerează că în pofida prenumelui său, care ar sugera o origine de la părțile sudice ale fostului regat maghiar, Horvát a fost descendentul unei familii burgheze din oraș: este pomenit cu prenumele de clujean; registrele de impunere ale orașului conțin încă din anii 1550 date despre mai multe persoane numite Horvát, proprietari de imobile în cvartalul Lupului (*Luporum/Farkas utcai fertály*)¹⁴; o conscripție întocmită la începutul anului 1595, care conține se pare numele tuturor locuitorilor orașului (adică alături de cei cu averi și moșteniri orășene și pe cei stabiliți recent în oraș, sau pe aceia care au devenit locuitorii orașului prin căsătorie) menționează un literat numit Emeric Horvát în același cartier¹⁵.

Din martie 1593 se poate documenta activitatea de procurator. Într-un protocol al orașului Cluj cu extrasele împuternicirilor de procuratori efectuate în fața instanței orășenești numele său apare între martie 1593 și iulie 1598 în cca. 350 de însemnări,

¹⁰ Trócsányi Zs., *op. cit.*, p. 199-201.

¹¹ ANU, F 15, IX, f. 41r-42v.

¹² ANU, F 15, X, f. 10r-10v.

¹³ Magdolna Bunta, *Kolozsvári ötvösök a XVI-XVIII. században* [Aurari clujeni în secolele XVI-XVII], Budapest, 2001, p. 185; Flóra Ágnes, *Prestige at Work. Goldsmiths of Cluj/Kolozsvár in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, Saarbrücken, VDM, 2009, p. 23, 39-40; Samuil Goldenberg: *Clujul în secolul XVI. Producția și schimbul de mărfuri*, București, 1958, p. 98-100.

¹⁴ Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale ale României, Cluj-Napoca (SJAN-Cluj), Primăria orașului Cluj (POC), *Socotelile orașului Cluj (Socoteli)*, 1/IV, p. 46, 53, 115, 122, 177; 1/VII, p. 36, 103, 110; 3/XI, p. 15, 36, 66, 67, 88, 116, 117.

¹⁵ SJAN-Cluj, POC, *Socoteli*, 6/XII, p. 24.

fiind unul dintre cei mai des pomeniți procuratori. Printre mandatarii îi regăsim pe mulți dintre membrii de vază ai societății clujene: pe membrii familiilor Vicei, Filstich, Münich/Barát, Herceg, Budai, Bonchidai, Bácsi, Beuchel, Ötvös, Segesvári sau Mintler/Palástos, alături de care apar și Ioan Szentpáli comitele comitatului Cluj, Ioan Zoltai asesorul Tablei princiare, Wolfgang și Gabriel Sombori sau Paul Mikola din Someșeni¹⁶. Literatul Ioan Kolozsvári comitele cămării de sare de la Turda și viitor director fiscal al principatului s-a interesat de asemenea de serviciile sale¹⁷.

Se pare că în jurul anului 1590 a părăsit Cancelaria princiară, și-a mutat reședința la Cluj, principala sa îndeletnicire devenind cea de procurator, activitate prin care a atras în scurt timp atenția conducerii orașului. Socotelile clujene menționează că în aprilie 1594 un Emeric literatul a fost răsplătit la porunca judelei și a juraților din banii orașului pentru servicii depuse la Luna într-un proces al unui clujean¹⁸. Aceleași socoteli consemnează că din 1595 Horvát a fost desemnat procurator (funcționar plătit) al orașului, ce a acționat sub comanda directorilor orașului (*directores causarum*), în procesele începute la inițiativa publică a orașului¹⁹. Din 1595 și-a diversificat și mai mult aria de activitate, între anii 1595 și 1597 implicându-se și în procese din fața instanței de judecată din Cluj a superintendentului unitarian transilvănean, printre clienții și adversarii săi numărându-se o serie de persoane importante din oraș dar și din afara acestuia²⁰. După un ultim mandat de procurator din 20 iulie 1598 numele său dispare din izvoare²¹.

Pe baza datelor prezentate putem conchide cu destulă certitudine că Emeric Horvát și-a început cariera în Cancelaria princiară, unde și-a fundamentat cariera ca scrib al Cancelariei mari. Acolo și-a însușit acele cunoștințe și deprinderi în problemele practice de drept, care puteau să-l lanseze în avocatură. Credem, că

¹⁶ SJAN-Cluj, POC, Diverse documente, vol. I, fasc. 4, *Protocolul împuternicilor de procuratori (Protocol împuterniciri)*, p. 88–144 passim.

¹⁷ Ibidem, p. 126; Dáné Veronka, „Országul válaszottuk ... directorrá». Kolozsvári János deák fiscalis director életútja” [”L-am ales director al țării”. Cariera directorului fiscal și literatului János Kolozsvári], în *A magyar arisztokrácia társadalmi sokszínűsége, változó értékek és életviszonyok* [Diversitatea societății aristocrate maghiare, valori și condiții de viață schimbătoare], editori Papp Klára, Püski Levente, Debrecen, 2013, p. 47-62.

¹⁸ Din păcate izvoarele nu detaliază problema. SJAN-Cluj, POC, *Socoteli*, 6/VI, p. 15.

¹⁹ Între februarie 1595 și decembrie 1597 a primit de la dispensatorul orașului (administratorul și contabilul veniturilor și cheltuielilor orașenești) bani pentru salariul propriu și pentru acoperirea cheltuielilor din procesele orașului. SJAN-Cluj, POC, *Socoteli*, 6/XIV, p. 37, 53; 6/XVI, p. 13, 26; 6/XVII, p. 147; 6/XXIX, p. 65-66, 69, 81; 7/XIV, p. 3, 7, 55; 8/X, p. 8. Socotelile directorilor arată că în 1598, pe lângă banii primiți pentru procesele orașului, a cerut bani de la dispensatorul orașului pentru nevoi personale, fără a-i anunța însă pe directori, fapt ce a stârnit nemulțumirea acestora. SJAN-Cluj, POC, *Socoteli*, 7/XVI, p. 96.

²⁰ A fost procuratorul lui Brozer Ana sau al lui Vicei Elisabeta. Arhiva de Colectare a Bisericii Unitariene din Transilvania [Erdélyi Unitárius Egyház Gyűjtőlevéltára], Cluj-Napoca, *Protocoloalele sinodului parțial* [Parciális zsinati jegyzőkönyvek] (*Protocoloale sinodale*), I (1587-1606), p. 101, 139-141.

²¹ SJAN-Cluj, POC, *Protocol împuterniciri*, p. 132.

activitatea de scrib i-a facilitat și ascensiunea socială la rangul de nobil și căsătoria, prin care a reușit să intre într-o familie importantă și înstărită a orașului. Prezența sa în procesele orășene, înfățișările sale în fața instanței superintendentului unitarian alături sau împotriva altor avocați cu renume din oraș (Samuil Bélteki de exemplu), clientela sa aleasă, în rândurile căreia se numărau atât membrii familiilor importante din Cluj, cât și persoane din comitate, stau dovadă faptului că a fost un avocat reputat, al cărui renume depășea chiar cadrele orășenești. Recunoașterea calităților sale profesionale a venit tocmai de la cei din „breaslă”, de la alți procuratori. În aprilie 1597 Luca Trauzner și Samuil Bélteki, doi avocați foarte apreciați nu numai în oraș, dar și în afara acestuia, l-au mandatat ca reprezentant legal în procesele personale²². În 1597, din postura de procurator al lui Vicei Elisabeta, l-a avut ca adversar pe soțul Ecaterinei Beck, literatul Kolozsvári Martin, membru al centumviratului clujean, care după ce a îndeplinit funcțiile de notar al comitatului Cluj, căutător de scrisori și, din 1594, *conservator*, adică conducătorul conventului de la Cluj-Mănăștur, a devenit în 1593 asesor, iar exact în timpul procesului menționat, protonotar al Tablei princiare²³.

Samuil Bélteki

Cu toate că monografia lui Trócsányi nu face nicio referire la persoana sa, primele noastre date arată că și-a început și el cariera în Cancelaria princiară. În martie respectiv, în iunie 1586, a fost delegat ca scrib la efectuarea unor ascultări de martor și a unor citații în fața Tablei și a Curiei princiare²⁴. Nu avem date certe despre perioada îndeplinirii funcției, însă dintr-o diplomă de înnobilitare din 19 martie 1589 aflăm că Samuil Bélteki, notarul jurat al Scaunului de judecată al principelui a fost ridicat la rangul de nobil împreună cu urmașii săi pentru serviciile depuse în această funcție²⁵. Diploma de înnobilitare afirmă de asemenea că Bélteki locuia la Cluj, dar cunoscând mobilitatea scribilor Cancelariei mai mici, doar pe baza acestei informații nu ne putem pronunța dacă până la acea data a și părăsit Cancelaria. Faptul că deținea o casă în Cluj este documentat de două izvoare indirecte: în septembrie 1597, un martor dintr-un proces intentat chiar împotriva lui Bélteki pentru însușirea frauduloasă a unor postavuri și blănuri, afirma în depoziția sa că anterior cu mai bine de opt ani (adică cândva la sfârșitul anilor 1580), cu

²² *Ibidem*, p. 136.

²³ Bogdándi Zsolt, *A kolozsmonostori konvent a fejedelemség korában* [Conventul de la Cluj-Mănăștur în perioada Principatului Transilvaniei], Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2012, p. 74-76.

²⁴ ANU, Arhiva Capitlului de la Alba Iulia [A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára] (ACAI), F 4 (Cista Comitatum), Comitatus Albensis, cista 3, fasc. 1, nr. 18; ANU, P 702 (Arhiva familiei Wesselényi [Wesselényi család lt.]), cutia 3, fasc. 1, f. 45; ANU, R 287 (Fragmentele colecției lui Solyom Fekete Ferenc [Solyom Fekete Ferenc-gyűjteményének maradáka]), cutia 1, documente în ordine cronologică.

²⁵ Báthory Zsigmond Királyi Könyvei, reg. 978.

ocazia unei vizite în Cluj, s-a cazat tocmai în casa lui Bélteki²⁶. În 1593 soția lui Bélteki a fost agresată verbal de un tânăr din Mănăștur chiar în fața casei sale, de unde femeia s-a adăpostit în prăvălia (*bolt*) aflată în incinta casei proprii²⁷. În conscripția mai sus menționată a locuitorilor orașului din 1595, în cartierul Lupului, am identificat o persoană numită Samuil literatul, dar care lipsește din registrele de impunere ale orașului pentru același cartier. Deoarece nu există niciun an pentru care să se fi păstrat integral registrele de impunere pentru toate cvartalele, nu știm deocamdată sigur dacă Bélteki a fost cetățean clujean cu drepturi depline, care deținea o casă după care plătea impozit, sau dacă a fost un nou venit. Pe baza sintagmei din diploma de înnobilitare „*nunc Claudiopoli commorantis*” a doua variantă pare mai verosimilă²⁸.

Cert este că izvoarele noastre din mai 1588 îl menționează drept clujean, ceea ce sugerează că și-a mutat reședința în oraș cel mai probabil înainte de această dată. Poate chiar la începutul anului 1587, de când avem informații despre activitatea sa de procurator. În protocolul împuternicirilor de procuratori numele său (la început ca Samuil literatul, apoi Samuil Bélteki) apare la sfârșitul lui februarie 1587 și – similar cazului lui Emeric Horvát – a devenit în scurt timp și a rămas până la ultima sa mențiune din martie 1599, poate cel mai căutat procurator din oraș. Serviciile sale au fost solicitate atât de membrii elitei din oraș, cât și de ceilalți locuitori din și din afara hotarelor orașului²⁹. În septembrie 1596 a fost jude arbitru (*arbiter*) la o înțelegere (*compositio*) dintre Grigore Szentmiklósi Ötvös și soția lui, Barbara Filstich³⁰.

Din 1589 cel târziu a intrat și în atenția conducerii orașului. În martie a fost menționat ca reprezentant legal al orașului în procesul din fața Tablei princiare împotriva lui Nicolae Apafi, consilier princiar și comitele comitatului Târnava, care, în ciuda privilegiului clujenilor privind scutirea lor de la plata vămii pe întreg teritoriul țării, le-a pretins taxe negustorilor clujeni la vama sa ridicată pe moșia lui din Mărtinești. Bélteki a preluat cazul de la Luca Pistaki și a rămas reprezentantul orașului până în februarie 1592, până la rezolvarea conflictului dintre părți³¹.

²⁶ SJAN-Cluj, POC, *Protocoalele de judecată ale orașului Cluj* (Protocoale de judecată), II/9, p. 112.

²⁷ *Ibidem*, II/8, p. 412.

²⁸ Merită precizat totodată că în registrele de impunere ale orașului care s-au păstrat din anii 1550 (ce-i drept cu multe lipsuri), nu am identificat nicio persoană cu numele de Bélteki.

²⁹ SJAN-Cluj, POC, *Protocol împuterniciri*, p. 15-147 *passim*.

³⁰ Ceilalți arbitrii angajați au fost la rândul lor persoane influente din conducerea orașului: Andrei Beuchel Stenczel, Toma Rot, Laurențiu Schmelczer și Petru Filstich. *Protocoale sinodale*, I, p. 135-136.

³¹ Consultarea mai multor acte și documente nepublicate din arhiva orașului Cluj a fost posibilă grație regretatului cercetător și arhivist Kiss András, care ne-a pus la îndemână manuscrisul cu regelele privilegiilor și actelor orașului Cluj până în 1592. Kiss András, *Privilegiu și acte privind*

Serviciile sale în slujba orașului nu s-au limitat probabil la acest caz, deoarece pe 24 iulie 1595 socotelile orășenești menționează că un Samuil literatul a fost răsplătit din banii urbei pentru o deplasare la Alba Iulia într-o pricină împotriva unor nobili³².

Mai multe date din perioada 1592-1597 arată că s-a implicat și el în procesele din fața instanței de judecată a superintendentului unitarian din Transilvania, clienții fiindu-i atât persoane importante din oraș (membrii familiilor Vicei sau Brozer), cât și din afara acestuia³³. În 1595 a avut chiar în fața acestei instanțe un conflict deschis cu Kotlóci Emeric, un alt procurator din Cluj, căruia i s-a adresat cu injurii, i-a rupt hainele și l-a amenințat cu bătaia, iar în final a părăsit încăperea fără permisiunea instanței, pentru care a primit o muștrare serioasă³⁴.

Activitatea sa de procurator nu s-a restrâns însă numai la instanțele de judecată din Cluj. Din mai 1588 avem date despre prezențele sale la termenele de judecată ale Tablei princiare în numele unor nobili ca Bánffy Losonczy Wolfgang, membru al consiliului princiar și comitele comitatului Dăbâca, respectiv fratele acestuia, Cristofor, comitele comitatului Cluj³⁵. La termenul de judecată al Tablei princiare, început la 23 februarie 1589, s-a prezentat în numele comitelui comitatului Solnocul Interior, Andrei Bogáthy și al lui Bogáthy Baltazar, jude regesc al scaunului Mureș, în procesul acestora cu Kendi Francisc din Iernut, comitele comitatului Târnava³⁶. Tot în fața Tablei princiare s-a înfățișat și în 1590, în numele lui Ioan Forró de Hopârta, în procesul acestuia pornit pentru a-și redobândi o moștenire strămoșească la Budila³⁷. În 1592 s-a prezentat în fața instanței prezenței personale a principelui pentru Gheorghe Bagaméri din Iara de Jos în procesul în care acesta a fost acuzat și în final condamnat la pierderea capului și a averii pentru uciderea fratelui său vitreg, Melchior Lupsai³⁸. În 1589 magistratul orașului Dej l-a numit și pe el printre procuratorii care, în caz de nevoie, puteau să-l reprezinte în fața instanțelor de judecată ale țării³⁹. Renumele lui a ajuns până și în Secuime, deoarece în 1593 Gheorghe Sete din Lunga l-a înputernicit și pe el în fața căpitanului cetății de la Leț (Várhegy), Pancrațiu Sennyey ca procurator în toate procesele sale⁴⁰.

istoria orașului Cluj, manuscris, reg. 634a, 644, 657. (Cota originală a documentului, pe baza manuscrisului: SJAN-Cluj, POC, *Privilegiu*, fasc. T, nr. 90.)

³² SJAN-Cluj, POC, *Socoteli*, 6/XVI, p. 20.

³³ *Protocoale sinodale*, I, p. 31-34, 38, 61, 67, 86, 93, 101, 139-141.

³⁴ *Protocoale sinodale*, I, p. 93.

³⁵ SJAN-Cluj, Colecția documente cu peceți atârnate, nr. 29.

³⁶ SJAN-Cluj, Fond familial Haller, fasc. 45, f. 3-4^v.

³⁷ ANU, F 4, Com. Albensis, cista 3, fasc. 1, nr. 18.

³⁸ ANU, F 15, XII, f. 108-111.

³⁹ SJAN-Cluj, Primăria orașului Dej, nr. 224.

⁴⁰ ANU, P 702, cutia 3, fasc. 1, nr. 116.

Prin aceste intervenții și-a demonstrat priceperea în problemele judecătorești și în fața celor mai importante autorități ale sistemului judiciar al țării. În 1592 s-a implicat într-un proces din fața Tablei princiare în numele directorului fiscal al țării, Ioan Királyfalvi. Procesul este interesant și datorită faptului că pe parcursul acestuia Bélteki s-a înfățișat în fața instanței în trei ipostaze diferite: în 1586 ca scrib al Cancelariei mici a fost printre cei desemnați să efectueze ascultări de martori; în 1590 a apărut în fața Tablei în numele reclamantului, iar în 1592 în numele directorului fiscal, care s-a implicat în proces după ce a constatat nereguli în copiile unor acte procesuale eliberate la cererea pârâtului⁴¹. Aceste trei roluri deținute de-a lungul procesului ne conturează un posibil model de carieră al unui procurator de succes din Transilvania epocii premoderne, adică al procuratorului care a dobândit experiență în problemele practice ale dreptului în Cancelaria princiară, cunoștințe fructificate apoi în procese din mediu orășenesc și comitatens, rezultatele obținute propulsându-l în atenția celor mai importanți actori ai activității de judecată din Principat.

Astfel, și în cazul lui Bélteki se poate afirma că instituția în care și-a dobândit cunoștințele și cultura juridică în problemele practice ale dreptului necesare avocaturii a fost Cancelaria, de data aceasta însă Cancelaria mică a țării. Nu avem informații despre căsătoria sa, dar faptul că a fost înnobilit ca recompensă a activității sale de scrib arată că această funcție i-a asigurat și înaintarea socială. Și-a fundamentat cariera profesională de procurator bazându-se pe cunoștințele dobândite la Scaunul princiar și și-a extins reputația mult în afara hotarelor orașului, având printre clienți atât persoane importante din Cluj, cât și reprezentanți de seamă ai nobilimii din comitate. Aria sa vastă de acțiune a cuprins atât instanțele ecleziastice cât și cele laice, de la cele mai înalte foruri până la cele orășene. Mai multe împuterniciri colective de procuratori (una deja din 1589) în care numele său apare alături de directorii fiscali Grigore Szentgyedi Somlyai și Ioan Királyfalvi, sau de alți procuratori renumiți precum Luca Trauzner, Luca Pistaki, Ioan și Toma Köpeci, Ioan Laskai sau Andrei Sámsondi dovedesc de asemenea calitățile sale profesionale⁴².

Luca Pistaki

Primele informații referitoare la persoana sa arată că și el a fost scrib al Cancelariei mici, funcție pe care a îndeplinit-o între 1559 și 1568⁴³, făcând parte dintre acei scribi care au fost în funcție vreme lungă de (cel puțin) un deceniu.

⁴¹ ANU, F 4, Com. Albensis, cista 3, fasc. 1, nr. 18.

⁴² ANU, F 15, XII, p. 1; ANU, P 298 (Acte transilvane mixte [Vegyés erdélyi iratok]), cutia 9, acte în ordine cronologică.

⁴³ Pécsi A.: *op. cit.*, p. 66. La Trócsányi apare sub numele de Pispek, ultimul an petrecut în funcție fiind 1567, însă documentul din arhiva orașului Cluj, la care se face referire, lipsește, nefiind inclus nici în manuscrisul lui Kiss András. Trócsányi Zs.: *op. cit.* p. 371, nota 502. Pentru date arhivistice

Monografia comitatului Sălaj amintește un anume Luca Piszteki, care în 1561 a îndeplinit funcția de vicecomite sau jude nobiliar al comitatului Crasna⁴⁴. Deocamdată însă nu am reușit să identificăm documentul amintit⁴⁵, nu am găsit nici alte informații care ar susține această afirmație, și nu avem nici date care să ateste că Pistaki ar fi avut posesiuni în comitat.

Mai verosimilă pare afirmația conform căreia între 1566 și 1568, adică în ultimii doi ani petrecuți în Cancelarie, a îndeplinit în paralel și funcția de notar al comitatului Dăbâca⁴⁶. Deocamdată nu deținem izvoare arhivistice în sprijinul acestei informații, dar alte surse arată că în anii 1570 respectiv 1590 a mai deținut funcția, iar prin prisma acestora și primele informații referitoare la această funcție a lui par mai acceptabile. Într-o scrisoare din 31 mai 1576 adresată judeului din Bistrița Pistaki afirmă că „*marțea următoare se va ține scaun de judecată la Bonțida. Să-mi dați de știre dacă avem procese, fiindcă eu sunt în același timp și diacul comitatului, astfel vă voi putea ocroti [favoriza?] mai mult cu ocazia scaunului*”⁴⁷. În noiembrie același an îl asigură din nou pe judele din Bistrița că la

vezi: ANU, F 4, Com. Albensis, cista 1, fasc. 4, nr. 33 (1559); ANU, P 55 (Arhiva din Beclean a familiei Bethlen de Beclean [A bethleni Bethlen család bethleni lt.], Acte privind dreptul de posesiuni [Birtokjogi iratok]), cutia 12, fasc. 6, f. 1 (1560); SJAN-Cluj, Fond familial Kemény din Ciumbrud, nr. 89 (1560); ANU, ACCM, F 17 (Cista comitatuum), Com. Dobocensis, K, nr. 48 (1561); ANU, F 4, Com. Dobocensis, fasc. 3, nr. 26 (1564); ANU, ACCM, F 25 (Miscellanea), nr. 120 (1567); ANU, F 4, Com. Albensis, cist. 3, fasc. 3, nr. 15 (1568).

⁴⁴ Mór Petri: *Szilágy vármegye monographiája* [Monografia comitatului Sălaj], VI, Budapest, 1904, p. 292.

⁴⁵ Conform notei lui Petri acesta se afla în colecția de documente a lui Szikszai Lajos (1825-1897), avocat din Zaláu, din 1884 vicecomitele comitatului Sălaj, care a adunat o colecție de documente pe care a pus-o la îndemâna lui Petri pe perioada întocmirii monografiei. M. Petri, *op. cit.*, I, p. 9-11, VI, p. 562-566. Despre soarta ulterioară a acestei colecții știm doar că unele documente au ajuns în arhiva familiei Wesselényi de la Budapesta, însă acolo nu am reușit (cel puțin deocamdată) să identificăm documentul respectiv. Despre soarta arhivei familiei Wesselényi și despre fragmentele de arhivă păstrate la Budapesta vezi: Fejér Tamás, *A Wesselényi család iratöröksége és az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára* [Arhiva familiei Wesselényi și Arhiva Muzeului Național Ardelenesesc], în *A Szilágyság és a Wesselényi család (14-17. század)* [Sălajul și familia Wesselényi (secolele 14-16)], editori Hegyi Géza, Kovács W. András, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2012, p. 295-315 (pentru arhiva din Budapesta vezi p. 309-310).

⁴⁶ Prima sa mențiune în funcție (fără precizarea izvorului aferent) o găsim în lucrarea lui Hodor Károly, *Doboka vármegye természeti és polgári esmértetése* [Descrierea geografică și istorică a comitatului Dăbâca], Kolozsvár, 1837, p. 210, 454. Toate mențiunile bibliografice ulterioare au fost preluate de aici. Nagy Iván, *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal* [Familiiile din Ungaria cu blazoane și cu tabele genealogice], IX, Budapest, 1862, p. 303; Kádár József, Réthy László, Tagányi Károly, *Szolnok-Doboka vármegye monographiája* [Monografia comitatului Solnoc-Dăbâca], VII, Deés, 1905, p. 307; Fülep Katalin, *A feketehalmi oklevél* [Diploma de la Codlea], în *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1982-1983*, Budapest, 1984, p. 250.

⁴⁷ “Továbbá ez jövendő keddre szék leszen Bonczydán birságos, ha perünk volna, kegyelmed meg izenjen énnekem, mert én vagyok az vármegye deákja is, inkább immár megoltalmazhatok kegyelmeteket ott az székben.” SJAN-Cluj, Primăria orașului Bistrița (POB), Seria I, nr. 4000; Urkunden-Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen, Begründet vor Albert Berger,

noul scaun de judecată al comitatului va avea ocazia să intervină în cazul orășeanului care era în conflict cu Andrei Keresztúri⁴⁸. Se pune însă problema dacă termenul de diac (*deák*) se referă într-adevăr la funcția de notar al comitatului, sau desemnează mai degrabă un scrib care avea preocupări numai în redactarea actelor de la scaunul de judecată. Ca analogie, în februarie 1584 îl găsim pe Ioan Temesvári literatul amintit drept „*notarius iuratus sedis iudiciariae comitatus Zolnok Int(erioris), Belső-Zolnok vármegyének deákja*”⁴⁹, ceea ce sugerează că în textele vernaculare termenul *deák* era folosit și cu sensul de notar. Din 1576 s-au păstrat de asemenea trei chitanțe privind taxele plătite de satele Bârgăul de Jos și de Sus, respectiv Albeștii Bistriței, care au fost semnate de Pistaki, dar fără precizarea funcției sale. Din 1595 avem însă alte două astfel de chitanțe semnate de Pistaki, pe unul intitulându-se notarul comitatului Dăbâca⁵⁰. Este posibil așadar ca Pistaki să fi revenit în 1576 în funcția de notar al comitatului Dăbâca pentru cel puțin încă un an, ca dovadă că în 24 septembrie 1577 semnează ca notar al comitatului pentru salariul său de 1,22 de florini primit de la bistrițeni⁵¹. Chitanțele din 1595 indică faptul că deținea funcția de notar al comitatului și în anul respectiv, ceea ce reiese și dintr-o scrisoare de grațiere a principelui din 4 mai 1595, pe spatele căreia a fost trecut: *1595 die 16 Maii. Exhibitae sunt praesentes in facie sedis iudiciariae comitatus Dobocensis. Lucas Pisthakj manu propria*⁵². Datele sugerează că Pistaki a îndeplinit în mai multe rânduri funcția de notar al comitatului, și din această perspectivă este posibil ca informațiile care îl pomenesc în această funcție, încă din 1566, adică din vremea când era scribul Cancelariei mici, să fie și ele fondate⁵³.

Activitatea sa de procurator poate fi documentată din 1567. Datele existente arată că și-a început cariera în slujba orașului Bistrița și a rămas în relații strânse

mit Ioan Dordea, Ioan Drăgan und Konrad G. Gündisch, hrsg. Ernst Wagner, III (1571-1585), Böhlau Verlag, Köln-Weimar-Wien, 1995, reg. 4202 (Urkunden-Regesten).

⁴⁸ SJAN-Cluj, POB, Seria I, nr. 4055; *Urkunden-Regesten*, III, reg. 4202. Nu știm dacă Pistaki urma să reprezinte orașul sau pe orășeanul amintit din postura de procurator, ori ar fi vrut doar să îi ajute cu sfaturi utile în mod informal. Teoretic, ca notar al comitatului, nu avea dreptul să reprezinte persoane în fața instanței, însă practica ne arată că situația era întotdeauna diferită. Găsim un astfel de caz la mijlocul secolului XVII la scaunul de judecată al comitatului Turda, când instanța a decis ca notarului comitatului, Martin Sárpataki să i se permită să intervină în cazul acelor clienți care l-au angajat ca procurator încă înaintea alegerii sale în funcția de notar, dar să renunțe la procesele acelora care l-au angajat doar după alegere. *Torda vármegye jegyzőkönyvei* [Protocoalele comitatului Turda], I, editor Dáné Veronka, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2009, p. 513-514 (*Torda jegyzőkönyvei*).

⁴⁹ J. Kádár, L. Réthy, K. Tagányi, *op. cit.*, VII, p. 218.

⁵⁰ SJAN-Cluj, POB, Seria I, nr. 5854, 5857.

⁵¹ SJAN-Cluj, POB, Seria I, nr. 4193; *Urkunden-Regesten*, III, reg. 439.

⁵² SJAN-Cluj, Fond familial Wass de Ţaga, fasc. XV, nr. 11.

⁵³ Acest lucru este susținut și de cercetările care arată că cel puțin în secolul XVII (cu excepția comitatului Solnocul Interior) majoritatea notarilor din comitate au provenit din rândul scribilor Cancelariilor, existând destule cazuri când îndeplineau în paralel ambele funcții. *Torda jegyzőkönyvei*, I, p. 10.

profesionale și personale⁵⁴ cu conducerea orașului pe tot parcursul vieții. Numele său apare în capul listei procuratorilor înșirați într-o serie de împuterniciri de procuratori ale magistratului din Bistrița – din anii 1575, 1585 și 1586 – depășind procuratori cunoscuți ca Radvánci Martin, Sombori Ladislau, Somlyai Grigore, Sámsondi Andrei sau Ioan Köpeci, sugerând că în procesele orașenești el a fost cea dintâi opțiune pentru conducerea orașului⁵⁵. Izvoarele arată că până la mijlocul anilor 1580 el a reprezentat orașul în procesele importante privind posesiunile orașenești din fața Tablei princiare⁵⁶. În aceste procese i-a avut adversari pe cei mai de seamă reprezentanți ai nobilimii din teritoriile învecinate orașului, cum ar fi Wolfgang Farkas de Herina și Ștefan Apafi, consilieri princiari, Francisc și Gheorghe Bethlen, sau Nicolae Farkas de Herina. Știm că până în 1591 a intervenit în numele orașului și la scaunele de judecată ale comitatelor Dăbâca și Cluj⁵⁷, totodată cunoaștem mai multe ocazii când magistratul din Bistrița l-a contactat numai pentru a-i cere sfatul în probleme juridice⁵⁸. Interesant este cazul din 1594 când s-a înfățișat în fața instanței de judecată a Bistriței în numele a doi jurați bistrițeni, unul dintre ei fiind chiar judele substitut al orașului, și i-a salvat de la plata unei amenzi de 16 mărci, primită pe motiv că s-ar fi împotrivit poruncii principelui de a depune mărturii pentru un sibian⁵⁹.

Cel mai probabil cunoștințele juridice și experiența în problemele practice ale activității de judecată dobândite în Cancelarie l-au făcut să părăsească instituția și să își înceapă activitatea de procurator, îndeletnicire în care se pare că a zărit potențial mai mare în vederea afirmării sale profesionale. Datele arată că a făcut o alegere inspirată, deoarece în scurt timp a reușit să se afirme, primind împuterniciri de procurator de la cele mai diferite persoane, jurisdicții teritoriale și categorii sociale ale Principatului. Din 1568 a fost angajat în slujba unui număr mare de

⁵⁴ Începând din 1580 în scrisorile sale către oraș îi numește pe juzii orașului (care, cu o singură excepție, au fost membrii familiei Budaker, Caspar și Ioan) cumnat (*compater, bizott/bizodalmas/szerelmes komám uram*), și pe lângă problemele legate de treburi judecătorești se interesează adesea și de soarta familiilor acestora. De multe ori își semnează scrisorile ca „*procurator et compater*”. SJAN-Cluj, POB, Seria I, nr. 4653 (1580), 4914 (1581), 5024 (1583), 5110, 5124, 5127, 5129 (1584), 5290, 5292, 5300, 5302, 5313 (1585), 5360 (1586), 5550, 5563 (1591), 5853 (1595); *Urkunden-Regesten*, III, reg. 4803, 5061, 5172, 5257, 5271, 5274, 5276, 5436, 5438, 5444, 5448.

⁵⁵ SJAN-Cluj, POB, Seria I, nr. 3838, 5210, 5323, 5359; *Urkunden-Regesten*, III, reg. 3985, 5358.

⁵⁶ SJAN-Cluj, POB, Seria I, nr. 4372, 4373, 4380, 4538, 4547, 5326; *Urkunden-Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen 1203-1570*, II, von Albert Berger, hrsg. Ernst Wagner, Böhlau Verlag, Köln-Wien, 1986, reg. 3204, 3211, 3419, 3526, 3528, 3582; III, reg. 4518, 4519, 4526, 4683, 4692.

⁵⁷ SJAN-Cluj, POB, Seria I, nr. 3933, 4914, 5563; *Urkunden-Regesten*, III, reg. 4080, 5061.

⁵⁸ SJAN-Cluj, POB, Seria I, nr. 3688, 3708, 3737, 3786, 5550; *Urkunden-Regesten*, II, reg. 3302, 3434, 3435; III, reg. 3834, 3854, 3884, 3933.

⁵⁹ SJAN-Cluj, POB, Seria I, nr. 5784.

nobili⁶⁰, mai mulți fiind chiar membrii elitei politice: cancelarul Wolfgang Kovacsóczy, directorul fiscal și ulterior consilierul princiar Sombori Ladislau, comitele comitatului Turda Gabriel Vitéz de Bicălatu, comitele comitatului Dăbâca Blasiu Tótóri, Gheorghe Wass de Țaga, Mihail și Baltazar Jakcsi de Coșeu, Francisc Bethlen de Criș și alții.

Între 1573 și 1586 a reprezentat și interesele orașului Cluj în mai multe procese importante din fața Tablei princiare, procese privind comunitatea orașenească și instituțiile acesteia. În iulie 1573 centumviratul i-a cerut judeului primar să-l informeze pe Pistaki în legătură cu procesele în care acesta urma să pledeze în numele orașului⁶¹. Unul dintre litigii a fost cel deja amintit dintre oraș și nobilul Grigore Apafi, care, în ciuda privilegiului clujenilor privind scutirea lor de la plata vămiei pe întreg teritoriul țării, le-a pretins taxe la vama ridicată pe moșia lui din Mărtinești. Pistaki a preluat în 1573 procesul și l-a dus până în jurul lunii martie a anului 1586⁶². Între timp conducerea orașului l-a mandatat să susțină și alte procese, de exemplu cazul unui sat aparținând unui spital din oraș⁶³. În 1575 a reprezentat orașul în procesul intentat cancelarului Forgách Francisc privind teritoriile ocupate de acesta în numele fiscului țării⁶⁴. În același an avea și un alt proces împotriva lui Forgách, de data aceasta însă cancelarul a început procesul împotriva conducerii orașului și a meșterilor breslei cizmarilor din Cluj deoarece cu ocazia târgurilor săptămânale din oraș aceștia i-au interzis cizmarilor de pe moșia sa din Mănăstur să-și vândă produsele⁶⁵. În 1577 a susținut orașul într-un proces împotriva nobilului Nicolae Valkai, care a încercat să-și recupereze trei iobași fugiți în Cluj de pe moșia lui din Feiurdeni⁶⁶. Tot de partea orașenilor a pledat și în 1578 când literatul Grigore Somlyai, directorul fiscal al țării a intentat proces împotriva judeului și a juraților orașului pentru că nu i-au obligat pe membrii breslelor lăcătușilor, croitorilor de suman și a șelarilor să respecte prețurile stabilite de dieta țării⁶⁷. În mai 1577 Cristofor Báthory i-a permis magistratului clujean să revizuiască hotarele orașului, lucru care, din cauza împotrivirii nobililor cu posesiuni în satele vecine, a generat o serie de procese. Între 1577 și 1585 Pistaki a reprezentat orașul în aceste procese în fața Tablei princiare cu satele și cu nobilii

⁶⁰ Cu toate că deocamdată am parcurs doar o parte a acelor fonduri arhivistice care pot conține astfel de izvoare, am identificat deja aproape 50 de procese în care a intervenit în numele nobilimii.

⁶¹ SJAN-Cluj, POC, Protocoalele adunării generale ale orașului Cluj (Protocoale adunări), I/3, f. 88.

⁶² *Ibidem*, I/3, p. 88; A. Kiss: *op. cit.*, reg. 627a, 634a.

⁶³ SJAN-Cluj, POC, *Protocoale adunări*, I/3, f. 88, 90v, 93.

⁶⁴ *Ibidem*, I/3, f. 110, 111v, 112v; SJAN-Cluj, POC, Actele fasciculate, *Fascicula II*, nr. 22; A. Kiss: *op. cit.*, reg. 531.

⁶⁵ Procesul din fața Tablei data deja din 1572, reprezentantul orașului a fost însă inițial Vincentiu Zalánkeményi. ANU, F 25, f. 151-152.

⁶⁶ ANU, F 25, f. 159r-v.

⁶⁷ ANU, F 25, f. 204r-v, 205, 207.

din Gheorgheni, Someșeni, Sânmiclăuș, Feiurdeni sau Chinteni⁶⁸. În 1579 a reprezentat orașul în litigiul cu Mihail Balázsfi de Lipova, care acuzase judele, jurații și centumvirii orașului că au agresat un nobil ce fusese prins și încarcerat în oraș⁶⁹. Alături de treburile judecătorești, Pistaki a prestat și alte servicii orașului. În 1578, de exemplu, orașul l-a delegat în fața principelui pentru a-i solicita aprobarea noilor statute orășenești privind pedepsirea infracțiunilor de adulter și de desfrâu⁷⁰. În octombrie 1581, Ștefan Wolphard, judele orașului Cluj și alte persoane importante ale conducerii orașului l-au rugat ca, folosindu-se de influența sa și de relațiile sale bune cu magistrații din Bistrița, să intervină pentru eliberarea lui Ioan Lang, clujeanul arestat și condamnat la moarte de instanța de judecată din Bistrița⁷¹. Pistaki a intrat în contact cu societatea din Cluj probabil deja înainte să fi fost contactat de conducerea orașului, deoarece în 1570 numele său apare printre procuratorii împuterniciți de măcelarii din oraș cu reprezentarea breslei lor în instanță⁷². Totodată în 1585 s-a prezentat în fața Tablei princiare pentru clujeanul Toma Máglás, care în procesul pornit pentru moșteniri împotriva mamei sale vitrege nu a fost mulțumit de sentința instanțelor orășene⁷³. Pistaki a reprezentat astfel comunitatea și magistratul orășenesc în procese de importanță majoră: în cele din fața instanței supreme de judecată a țării, în pricini legate de posesiunile și bunurile orașului, precum și în cazuri când magistratul – în calitate de reprezentant colectiv – a fost dat în judecată. A reprezentat în același timp și unele corporații orășenești și persoane private din oraș.

Șirul clienților săi nu se oprește aici. În 1573 s-a prezentat în fața instanței de judecată a prezenței personale a principelui în numele negustorilor greci din Caransebeș, care au fost în proces cu negustori din Sibiu⁷⁴. Tot acolo s-a înfățișat și

⁶⁸ SJAN-Cluj, POC, *Privilegii*, fasc. M, nr. 37-43, 45, 47-48; *Fascicula*, I, nr. 46-49, 54, 61; IV, nr. 5-8; *Protocoale de judecată*, I/5, f. 3v, 6v; *Socoteli*, 3/XXII, p. 5, 63; A. Kiss, *op. cit.*, reg. 553, 555, 563-565, 570-572, 575-577, 585-586, 589, 591, 594-596, 610.

⁶⁹ SJAN-Cluj, POC, *Fascicula*, II, nr. 23; A. Kiss: *op. cit.*, reg. 583-584.

⁷⁰ Jakab Elek, *Kolozsvár története* [Istoria Clujului], II, Budapeșt, 1888, p. 121-122. – A. Kiss: *op. cit.*, reg. 574.

⁷¹ SJAN-Cluj, POB, Seria I, nr. 4887; *Urkunden-Regesten*, III, reg. 5034. Acest Ioan Lang este identic probabil cu persoana care în ultimele două decenii ale secolului XVI a îndeplinit mai multe funcții orășenești din Cluj: în anii 1580 ca centumvir a avut sarcini în colectarea impozitelor orășenești, iar din 1591 a fost ales de mai multe ori jurat al orașului. Din acestea se pare că demersul lui Pistaki a dat roade. SJAN-Cluj, POC, *Socoteli*, 4/II, p. 1a (1588); 4/XVI, p. 2a (1590); 5/XVII, p. 1 (1593); 6/V, p. 1a (1594); 6/XI, copertă (1595); 6/XIX (1596); 7/IV, p. 1 (1597); *Protocoale adunări*, I/3, f. 234v; I/5, f. 59v (1589), 61, 77v (1591), 87v (1592), 155v (1598), 167v (1599), 179v (1600), 189v (1601), 200v (1602).

⁷² SJAN-Cluj, POC, *Protocoale de judecată*, II/5, p. 136a.

⁷³ ANU, F 4, Cista Colos, fasc. 2, nr. 2.

⁷⁴ *Comerț și meșteșuguri în Sibiu și în cele Șapte Scaune 1224-1579*, îngrijită de Monica Vlaicu în colaborare cu Radu Constantinescu, Adriana Ghibu, Costin Feneșan, Cristina Halichias și Liliana Popa, Hora Verlag Hermannstadt, Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde Heidelberg, 2003, p. 428-433, doc. 151 (*Quellen zur Geschichte der Stadt Hermannstadt*, II).

în vremea lui Sigismund Báthory în numele judeului și juraților din Orăștie⁷⁵. În mai 1583 s-a înfățișat în fața instanței de judecată a orașului Sibiu reprezentând cauza unei văduve din oraș și a copiilor ei în procesul împotriva fiilor lui Petru Haller⁷⁶. Numele său figurează și pe lista procuratorilor care au fost împuterniciți în fața conventului de la Cluj-Mănăstur de judele și de doi jurați ai târgului Dej, în februarie 1589, pentru procesele orășenești⁷⁷. Reputația lui a ajuns până și în Secuime, Simion și Mihail Forró de Ozun⁷⁸, respectiv Gheorghe Sete din Lunga⁷⁹ incluzându-l printre procuratorii împuterniciți pentru procesele lor, iar Ștefan Lázár de Lázarea angajându-l ca procurator în procesul cu Baltazar Bánffy Losonczy⁸⁰. Donații din a doua jumătate a anilor 1580 arată că activitatea sa de procurator a fost apreciată și de membrii curții princiare⁸¹. În cele mai multe cazuri a intervenit în procese pornite pentru atacarea și ocuparea ilegală a unor posesiuni, părți de posesiuni, imobile sau a altor bunuri, distrugerii ale bunurilor mobile, arestarea ilegală a unor nobili, pentru violarea sau relocarea frauduloasă a semnelor de hotare, pentru nerespectarea unor privilegii economice sau de altă natură, în procese de tutelă sau de moșteniri, pentru adăpostirea iobagilor fugiți, nerespectarea limitărilor de prețuri, în procese pornite pentru datorii, dar s-a implicat și în procese de omucideri.

Cu toate că a părăsit cadrul instituțional al Cancelariei, activitatea sa a rămas în continuare în atenția autorităților centrale. Două documente din 1571 arată că în procesul dintre locuitorii satului Bordoșiu din scaunul secuiesc Mureș și Mihail Kornis de Sânpaul (Homoródszentpál), pornit din cauza unor părți de păduri ocupate cu forța de către Kornis, și în care s-a autosesizat și s-a implicat și directorul fiscal al țării Laurențiu Tethey, Pistaki s-a înfățișat în fața Tablei princiare în postura de *subdirector causarum nostrarum*⁸². Totodată între 1572 și 1585 există mai multe procese în care apare ca *legitimus procurator* al directorului fiscal al țării⁸³. Într-un alt document din 8 noiembrie 1578 magistratul orașului Bistrița îi cere lui Pistaki să reprezinte orașului în procesul cu Francisc Bethlen privind satele Bârgăul de Jos și de Sus. Documentul îl menționează drept *vice directori causarum illustrissimi principis*

⁷⁵ ANU, F 15, XII, f. 193-195.

⁷⁶ SJAN-Cluj, Fond familial Haller, fasc. 15, f. 9r-v, 10.

⁷⁷ SJAN-Cluj, Arhiva orașului Dej, cutia 3, nr. 224.

⁷⁸ SJAN-Cluj, Fond familial Béldi, nr. 111.

⁷⁹ ANU, P 702, cutia 3, fasc. 1, nr. 116.

⁸⁰ ANU, F 4, Cista Gömöriensis, nr. 6.

⁸¹ *Báthory Zsigmond Királyi Könyvei*, reg. 614, 823, 1039.

⁸² O dată este amintit ca *subductor*, însă credem că este vorba doar de o eroare de redactare a unui scrib. ANU, P 1870 (Arhiva familiei Rhédey [Rhédey család lt.]), cutia 2, fasc. 5, nr. 31, 33.

⁸³ ANU, F4, Com. Küküllő, fasc. 1, nr. 20 (1572), 22 (1577); SJAN-Cluj, Fond familial Wesselényi din Jibou, cutia 1, nr. 83 (1573); SJAN-Cluj, Fond familial Kemény din Ciumbrud, nr. 114; Bogdándi Zsolt, *Szentgyeydi Somlyai Gergely deákról* [Despre literatul Szentgyeydi Gergely Somlyai], în *A magyar arisztokrácia...*, p. 40-41 (1576); ANU, ACAI, F 9 (Miscellanea), cista 1, fasc. 4, nr. 47 (1585).

*Transilvaniae*⁸⁴. Indiferent de titulatura lui însă, credem că în fiecare dintre aceste cazuri a fost reprezentantul directorului fiscal al țării, înfățișându-se în numele acestuia în fața instanței de judecată. Pe acești funcționari Trócsányi îi numește procuratori fiscali, afirmând că 2-3 dintre ei erau în permanență în preajma directorului⁸⁵. Din exemplele noastre nu ne putem pronunța cu certitudine asupra acestui lucru, cert este însă că în timpul când era reprezentantul directorului fiscal nu și-a suspendat niciodată activitatea de procurator privat. Totodată în 1572 sunt mai multe procese în care a fost procuratorul unor persoane private, dar este la un proces în care a fost reprezentantul directorului fiscal, iar în alt proces a reprezentat o persoană privată, iar Grigore Szentegyedi a fost reprezentantul directorului fiscal. Bănuim, astfel, că funcția de procurator fiscal nu a fost una permanentă, mai degrabă una ocazională, iar desemnarea lui a fost la latitudinea directorului în funcție de necesitățile de moment. Faptul că trei directori fiscali: Laurențiu Tethey, Ladislau Sombori și Grigore Szentegyedi Somlyai s-au interesat pe rând de serviciile lui Pistaki indică de asemenea recunoașterea calităților sale profesionale.

În împuternicirile colective de procuratori numele său apare întotdeauna alături de alți procuratori de prim rang ai Principatului, precum directorii fiscali Laurențiu Tethey, Ladislau Sombori sau Grigore Szentegyedi Somlyai, protonotarul Martin Radvánci, Luca Trauzner, Mihail Gyulai, Ioan Köpeci, literatul Emeric Vas de Turda, Andrei Sámsondi, Ioan Laskai, Benedict Henter, Paul Nyújtódi și alții, aceștia fiindu-i deseori și adversari. Toți au avut pregătire și cunoștințe întemeiate în jurisprudență, majoritatea având sau urmând să îndeplinească și funcții politice importante.

Conform unor însemnări proprii făcute într-una din cele două copii ale *Quadripartitului* pe care le deținea se presupune că ar fi fost membru al comisiei de juriști, care la dieta din Alba Iulia din decembrie 1595 a fundamentat juridic hotărârile prin care au fost retrase libertățile secuilor obținute în schimbul participării lor la campania militară antiotomană din Țara Românească a lui Sigismund Báthory⁸⁶.

Datele prezentate sugerează că Pistaki a fost într-adevăr un jurist reputat, cu prestigiu și cu activitate apreciată la toate forurile de judecată ale țării. Perioada petrecută în Cancelaria mică a jucat cu siguranță un rol determinant în privința dobândirii cunoștințelor sale juridice, marcându-i și cariera ulterioară de procurator. Faptul că deținea două exemplare ale *Quadripartitului* arată că avem de-a face cu un avocat bine pregătit, versat în problemele juridice, fapt subliniat și de lista celorlalți

⁸⁴ SJAN-Cluj, POB, Seria I, nr. 4372; *Urkunden-Regesten*, III, reg. 4518.

⁸⁵ Lista lui este însă foarte scurtă, în care din secolul XVI apare doar Ioan Köpeci. Zs. Trócsányi, *op. cit.*, p. 365.

⁸⁶ Faptul că într-un exemplar al *Quadripartitului* lui Pistaki a fost introdusă și copia diplomei de la Codlea, precum și copia hotărârii prin care s-au anulat prevederile aceluși document sugerează că a participat și el la lucrările comisiei. Ipoteza este susținută și de faptul că participanții cunoscuți ai comisiei (Francisc Alárd conducătorul comisiei și protonotarii Martin Radvánci respectiv Ioan Borsoló) au fost scribii Cancelariei mici a principelui chiar pe vremea lui Pistaki, astfel putea să fie chiar într-o relație mai strânsă. K. Fülepe, *op. cit.*, p. 288, 294.

titulari ai celor două coduri de legi⁸⁷. S-a înfățișat în fața Tablei princiare, la scaunele de judecată ale comitatelor și la instanțe de judecată orășenești, printre clienții i-a avut pe membrii familiei princiare, pe directorii fiscali ai țării, pe nobili mai mari sau mai mici din comitate cu sau fără funcții importante în administrația țării, pe magistrații sau pe cetățenii orașelor și ai târgurilor, ori corporații economice și meșteșugărești. Activitatea sa a fost cunoscută și recunoscută deopotrivă la nivelul cel mai înalt al instituțiilor statului, cât și în comitate, scaune secuiești, respectiv scaunele și districtele săsești.

Activitatea de procurator a fost cu siguranță ocupația sa principală, prin intermediul căreia și-a consolidat starea materială, obținând posesiuni în comitatele Cluj, Dăbâca și Târnava. În prima sa mențiune (ca scribe al Cancelariei mici) este amintit ca fiind din Dumbrava⁸⁸, după care până în 1568 nu se mai face nicio mențiune despre originea sa. Atunci însă apare în mai multe documente drept Luca Pistaki de Bungard⁸⁹, iar datele confirmă că avea domiciliul stabil acolo. Pe 8 mai i-a cerut judeului din Bistrița ca acesta să-l ajute la transportul unor lemne de la casa sa din Bungard la Bârgău, unde urma să-și ridice (o nouă?) casă⁹⁰. Reiese așadar că cel mai probabil și-a transferat între timp reședința în împrejurimile Bistriței și a început să-și extindă și posesiunile. Nu știm deocamdată de ce s-a interesat de posesiuni apropiate de Bistrița, presupunem doar că relația dintre ei s-a consolidat în timpul unui proces din 1567 în care Pistaki a reprezentat orașul și pe care l-a și câștigat⁹¹. În privința celorlalte posesiuni ale sale un act din 25 noiembrie 1579 arată că a fost introdus în părți de posesie din Bungard și Fodora, localități din comitatul Dăbâca, respectiv Sânmihaiu și Corpadea din comitatul Cluj⁹². Știm că a dobândit mai multe posesii drept recompensă pentru activitatea de procurator. În 1584 a primit de la membrii familiei Dengelegi de la Dindești un loc de casă pustie la Fiscut (Sălcuța)⁹³. În 1588 a primit de la principe părți de posesii în Strugureni și Moruț din comitatul Dăbâca și în Zoreni din comitatul Cluj⁹⁴, iar în 1589, tot de la principe, o parte de posesie în Adămuș, din comitatul Târnava⁹⁵. Alături de porțiunile posesionare, pentru

⁸⁷ Însemnările de posesori din cele două coduri de legi arată că acestea au fost în posesia lui Antonius Venetus, Ștefan Varsolci, Toma Bedőházi, Ștefan Hegyesi și Adalbert Somlyai, cu toții fiind personaje cu cunoștințe de drept: scribi în Cancelarii, asesori sau directori fiscali. *Ibidem*, p. 250-254.

⁸⁸ *Lucas Pysthak de Dombro*. ANU, F 4, Com. Albensis, cista 1, fasc. 4, nr. 33.

⁸⁹ SJAN-Cluj, POC, *Fascicula* 21, nr. 13; A. Kiss: *op. cit.*, reg. 504; *Urkunden-Regesten*, II, reg. 3302.

⁹⁰ *Urkunden-Regesten*, II, reg. 3267.

⁹¹ Mai ales în cazul posesiunii din Bârgău, care era în stăpânirea orașului, putea fi vorba de o donație a orașului pentru munca depusă ca reprezentant legal al acestuia. *Ibidem*, II, reg. 3204, 3211.

⁹² ANU, ACAI, F 2 (Protocolla), cutia 52, acte fără număr. În 1586, într-un proces pentru posesia unei vițe de vie din Așchileu Mare, se și menționează un iobag al lui Pistaki din Fodora. ANU, F 15, IX, f. 69r.

⁹³ Báthory Zsigmond Királyi Könyvei, reg. 575, 662.

⁹⁴ *Ibidem*, reg. 823.

⁹⁵ *Ibidem*, reg. 1039; J. Kádár, L. Réthy, K. Tagányi, *op. cit.*, VII, p. 307.

activitatea sa de procurator a primit și alte bunuri. În 1585 principele i-a dăruit doi țigani și pe urmașii lor⁹⁶, iar în 1588 Francisc Galaci din Galații Bistriței i-a dat un păstor iobag împreună cu fiii acestuia⁹⁷. În 1584 intenționa să cumpere și locul (secat?) al unui lac⁹⁸ la Corpadea, ceea ce sugerează că a încercat să-și extindă proprietățile în localitățile în care avea deja părți de posesie. Cu toate că s-au ivit ocazii când a fost pus la îndoială dreptul său de proprietate⁹⁹, a reușit să-și păstreze majoritatea imobilelor și să le și lase urmașilor săi¹⁰⁰.

Deja în primele mențiuni este numit nobil, statut social pe care l-a și onorat de-a lungul carierei și pe care l-a și consolidat prin relațiile formate cu cele mai influente personaje ale societății transilvănene. Nu a dobândit funcții politice, însă credem că nici nu a avut asemenea ambiții. Donațiile primite de la principele țării și de la nobili, totodată faptul că în 1585 Gheorghe Wass de Țaga l-a inclus printre acei domni testamentari care, în eventualitatea stingerii sale din viață, trebuiau să poarte grija copiilor săi și a posesiunilor rămase acestora¹⁰¹, subliniază de asemenea recunoașterea calităților sale de procurator.

La 13 februarie 1600 văduva lui Pistaki este cea care îl invită pe Ioan Budaker, judele orașului Bistrița și în același timp cumnatul ei, la nunta fiicei sale¹⁰², de unde deducem că Pistaki s-a stins din viață cândva la sfârșitul secolului XVI¹⁰³. A lăsat în urmă mai mulți urmași, unul dintre ei fiind Barbara Pistaki, care în 1600 s-a căsătorit cu Ștefan Darlaci, și la care (după cum am mai văzut) au ajuns și posesiunile tatălui. Într-o mențiune din ianuarie 1615 femeia fusese deja soția lui Francisc

⁹⁶ Báthory Zsigmond Királyi Könyvei, reg. 614.

⁹⁷ SJAN-Cluj, POB, Seria I, nr. 5416.

⁹⁸ ANU, F 15, IX, f. 84v.

⁹⁹ La 17 februarie 1592 soția lui Baltazar Szalai de Strugureni a depus o interdicție (*inhibitio*) în fața conventului de la Cluj-Mănăștur împotriva lui Pistaki, prin care femeia și-a revendicat o porțiune de posesie din Bungard împreună cu curia nobiliară de acolo, care fuseseră înstrăinate lui Pistaki de tatăl femeii, răposatul Gaspar Boér, fără respectarea drepturilor de succesiune ale femeii. ANU, F 15, cutia 64, f. 154v-155r.

¹⁰⁰ În 1608 fiica sa, Barbara Pistaki, soția lui Ștefan Darlaci de Țigmandru, în eventualitatea morții sale i-a lăsat soțului dreptul de posesie al posesiunii sale întregi de la Bungard și a părților de posesiuni de la Moruț, Fiscuț/Sălcuța, Sânmihaiu, Fodora și Corpadea. ANU, F 15, XIII, f. 73v-74r.

¹⁰¹ În testamentul său din septembrie 1585 alături de Pistaki au mai fost desemnați alți membri ai familiei lui Wass, Grigore și Ioan Erdélyi, Alexandru Kendi și Ștefan Apafi membrii consiliului princiar și alți avocați renumiți, ca Grigore Szentegyedi Somlyai și Martin Kolozsvári. Ildikó Horn, *Hit és hatalom. Az erdélyi unitárius nemesség 16. századi története* [Credință și putere. Istoria nobilimii unitariene din secolul XVI], Budapest, Balassi Kiadó, Transylvania Emlékeiért Tudományos Egyesület, 2009, p. 267.

¹⁰² SJAN-Cluj, POB, Seria I, nr. 6528.

¹⁰³ Ultima lui scrisoare către judele bistrițean datează din 24 iulie 1595. SJAN-Cluj, POB, Seria I, nr. 5853. Dacă bănuielile lui Katalin Fülepe privind participarea lui la lucrările comisiei care a fundamentat juridic retragerea libertăților secuilor la dieta din Alba Iulia din decembrie 1595 sunt corecte, se pare că și-a încetat viața și activitatea cândva în a doua jumătate a anilor 1590.

Hosszúaszói¹⁰⁴. Pistaki a avut și un băiat, Ioan. Grija cu care s-a ocupat de educația sa sugerează că era convins de rostul învățaturii în perspectivele de afirmare ale acestuia. În noiembrie 1579, în timp ce se afla la termenul de judecată al Tablei princiare din Cluj, i-a transmis lui Ștefan Helner, senatorul Bistriței cu studii absolvite la Wittenberg¹⁰⁵, să se asigure ca fiul său să frecventeze școala și nu tarabele din piață¹⁰⁶. În septembrie 1585 a cerut unor jurați brașoveni ca în schimbul serviciilor sale depuse pentru oraș să dea fiului său, plecat la studii în Turcia alături de Martin Fodorházi și Gheorghe Wass, bani turcești de cheltuială și două perechi de sandale bune pentru mers¹⁰⁷. Din 1589 și 1592 deținem date despre un Ștefan Pistaki, scrib al Cancelariei mici¹⁰⁸, despre care bănuim doar că a fost fiul lui Ștefan. Faptul că a ajuns și el scrib la Cancelaria mică dovedește, credem, că tatăl era un intelectual cu pregătire juridică care s-a dedicat acestei meserii pentru că a aflat în ea perspectivele ridicării spre un statut profesional, material și social mai înalt încercând chiar să transmită această meserie și urmașilor săi. Faptul că și-a trimis fiul – aflat la începutul carierei – în Cancelaria mică princiară arată că s-a convins din propria experiență că acesta era locul potrivit unde un tânăr din nobilimea mijlocie putea dobândi cunoștințe întemeiate de drept, ca bază a unei cariere ulterioare de procurator.

Concluzii

În final, încercând să răspundem la problema ridicată în introducere, credem că exemplele prezentate dovedesc că activitatea de scrib din cadrul Cancelariei princiare putea să influențeze în mod decisiv dezvoltarea unei cariere de procurator în Transilvania princiară, putând deveni astfel un element esențial în avansarea pe plan profesional, material, social și cel politic al celui vizat. Analiza carierelor prezentate ne mai sugerează că Bélteki și Pistaki, adică cei care și-au început cariera în Cancelaria mică a principelui, au avut o arie mult mai întinsă de activitate, înglobând aproape toate jurisdicțiile și categoriile sociale ale Principatului, pe când aria de activitate a lui Horvát a rămas mai înrădăcinată în cadrele orășenești. De aici se impune concluzia că dintre cele două Cancelarii cea mică a fost mediul ideal de formare pentru o carieră marcantă de intelectual cu pregătiri juridice, lucru de altfel evident, dacă luăm în calcul atribuțiile specifice fiecărei instituții. Aceste constatări sunt în ton cu observațiile lui Trócsányi Zsolt, și anume că cel care își începea cariera ca scrib al Cancelariei mici era predestinat la o carieră de jurist¹⁰⁹, și mai adăugăm,

¹⁰⁴ ANU, F 2, V, f. 54.

¹⁰⁵ Szabó Miklós, Tonk Sándor, *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521-1700*, Szeged, 1992, p. 252, nr. 2548.

¹⁰⁶ SJAN-Cluj, POB, Seria I, nr. 4538; *Urkunden-Regesten*, III, reg. 4683.

¹⁰⁷ SJAN-Cluj, POB, Seria I, nr. 5284; *Urkunden-Regesten*, III, reg. 5430.

¹⁰⁸ ANU, F 17, Com. Küküllő, D, nr. 12; ANU, F 4, Com. Albensis, cista 3, fasc. 2, nr. 16.

¹⁰⁹ Trócsányi Zs., *op. cit.*, p. 374.

fie că a avansat în ierarhia instituțiilor centrale (posibilitățile cele mai probabile fiind funcția de director fiscal, asesor sau protonotar al Tablei princiare), fie că a continuat cariera în afara acestora. De fapt aceste concluzii arată că observațiile lui Bónis György despre Curia regală de dinainte de Mohács sunt valabile și pentru perioada Principatului, și anume că prin experiența înșușită în Curie un fost scrib devenea apt pentru activități de cancelarie de la jurisdicții ecleziastice și laice, respectiv pentru practicarea profesiei de procurator, deci atât Curia, cât și Cancelaria au fost centre de formare prin practică a juriștilor¹¹⁰.

Din cele prezentate este evident că funcția de scrib al Cancelariei princiare purta în sine premisele unei cariere de procurator de renume, dar se pune problema dacă această reputație se putea atinge și fără „școala” Cancelariei princiare? Pentru a distinge acele elemente care deosebeau o carieră de procurator format în mediul Cancelariei princiare de celelalte, și pentru a vedea dacă această funcție a asigurat un plus în perspectivele de avansare în plan profesional, politic, material sau social deținătorului ei, revenim la analiza carierelor procuratorilor clujeni. Astfel, dintre procuratorii amintiți în activitatea judecătorească a orașului în ultimele decenii ale secolului XVI (în jur de 25 la număr) marea majoritate (80%) nu și-au început cariera în Cancelaria țării. Totuși o carieră excepțională era posibilă și în astfel de situații, cea mai de seamă dar și unică fiind cea a lui Luca Trauzner, descendentul unei familii burgheze săsești din Cluj. Acesta, întorcându-se de la studii din Italia, a ocupat funcția de notar al orașului Cluj, după care s-a apucat de procuratură, îndeletnicire prin care a dobândit reputație nu numai în rândul nobilimii, ci și în cercurile înalte ale conducerii Principatului. În 1600 a devenit protonotar iar din 1607 președintele Tablei princiare și posibil și al Dietei, funcții la care nici un alt procurator dintre cei vizați nu a ajuns. În cazul lui este probabil că, alături de capacitățile sale intelectuale, studiile efectuate în străinătate i-au furnizat acel surplus de cunoștințe de drept, care ulterior l-au propulsat în carieră până la un nivel atât de înalt al ierarhiei forurilor de conducere ale țării. Despre cunoștințele sale misionarul iezuitul Giovanni Argenti a și afirmat de altfel, că „*este un bărbat cu o vastă cultură, familiarizat cu toate domeniile științelor, cu o cultură juridică ieșită din comun*”. Cronicarul Ștefan Szamosközy a afirmat la rândul său, că „*fost o persoană renumită mai ales datorită cunoștințelor și înțelepciunii sale*”¹¹¹.

¹¹⁰ Bónis György, *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon* [Intellectualitatea juridică din Ungaria înainte de Mohács], Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971, p. 415.

¹¹¹ Balázs Mihály: *Trauzner Lukács megtérése* [Convertirea lui Lukács Trauzner], în Idem, *Felekezeti és fikció. Tanulmányok 16-17. századi irodalmunkról* [Confesionalizare și ficțiune. Studii despre literatura noastră din secolele 16-17], Budapest, Balassi Kiadó, 2006, p. 109-118; Dáné Veronka, „A Trauznerek a fejedelemség korában” [Familia Trauzner în vremea Principatului], în *Emlékkönyv Kiss András nyolcvanadik születésnapjára* [Omagiu lui Kiss András la 80 de ani], editori Sándor Pál-Antal, Sipos Gábor, Kovács, W. András, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2003, p. 81-89; Pakó László, *Prókátorok Kolozsváron a 16. század utolsó évtizedeiben* [Procuratori în Cluj în ultimele decenii ale secolului al XVI-lea], în *Certamen I. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-*

Cât despre ceilalți procuratori din Cluj subliniem că au fost mai mulți care au dobândit reputație la rândul lor prin activitatea de procurator, fără să fi avut funcții în Cancelaria princiară. O parte dintre ei au provenit din familii clujene ai căror membrii au ocupat funcții importante în conducerea orașului, deci și în instituțiile judecătorești, astfel în cazul lor imboldul inițial spre cariera de procurator putea să vină din mediul familial. Un caz interesant este cel al lui Gheorghe Igyártó, care a ajuns unul dintre cei mai importanți procuratori ai orașului, devenind chiar procuratorul oficial al orașului, fiind remunerat de oraș pentru serviciile sale. Personalitatea sa puternică și-a lăsat amprenta pe activitatea de judecată din oraș și prin faptul că abuzurile sale au adus la mijlocul anilor 1580 la reforma întregului sistem judecătorec al orașului prin introducerea instituției directorilor și a proceselor inchizitoriale, adică a proceselor pornite din inițiativă publică (*ex officio*)¹¹². Exceptând cazul lui Igyártó, putem stabili că aria de activitate și clientela procuratorilor acestei categorii au rămas mai restrânse, rareori au trecut de zidurile orașului.

Comparând așadar activitatea diferitelor categorii de procuratori din Cluj putem stabili că cei cu cunoștințe juridice solide, cu o rețea de relații și arie vastă de acțiune, cu reputație și cu experiență și în fața celor mai înalte foruri de judecată ale țării, adică marea majoritate a celor care și-au început cariera în Cancelariile țării, au fost cei angajați de magistrat pentru procesele orășenești de importanță majoră pentru întreaga comunitate: în cele din fața instanței supreme de judecată a țării, în pricini legate de posesiunile, bunurile și privilegiile economice ale orașului, precum și în cazuri când magistratul ca și colectiv a fost dat în judecată. Cei formați și socializați în mediul orășenesc, familiarizați mai degrabă cu cutuma locală, cu statutele și cu procedura de judecată a orașului au rămas între hotarele orașului, rămânându-le perspectiva avansării pe plan profesional, material sau social în mediul local. Pentru a avea deci succes și în afara cadrelor orășenești practica din cadrul Cancelariei princiare, familiarizarea cu dreptul și cutumele țării a fost de importanță majoră.

Egyesület I. Szakosztályában, editori Egyed Emese, Pakó László, Weisz Attila, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2013, p. 260-264.

¹¹² Pakó László, *A korrupt boszorkányüldöző. Igyártó György prókatori tevékenységéről* [Persecutorul corupt de vrăjitoare. Despre activitatea de procurator a lui György Igyártó], în "Erdélyi Múzeum", LXXIII (2011), nr. 3-4, p. 93-103; Idem, *Boszorkányvadak az anyagi érdek és a bosszúvágy szolgálatában. Igyártó György prókatori tevékenysége és az 1580-as évek kolozsvári boszorkányperei* [Acuze de vrăjitorie în slujba interesului material și a dorinței de răzbunare. Activitatea procuratorului György Igyártó și procesele de vrăjitorie din Cluj din anii 1580], în *Boszorkányok, varázslók és démonok Közép-Kelet-Európában* [Vrăjitoare, vrăjitori și demoni în Europa Centrală și de Est], editori Klaniczay Gábor, Pócs Éva, Budapest, Balassi Kiadó, 2014, p. 155-170; Idem, *The Inquisitors in the Judicial Practice of Cluj at the End of the 16th Century*, în *Institutional Structures and Elites in Sălaj Region and in Transylvania in the 14th-18th Centuries*. *Transylvanian Review*, XXI, supplement, nr. 2, 2012, p. 183.

